

FRENYÓ ZOLTÁN: KRISZTOLÓGIAI ÉS ANTROPOLÓGIAI KÉRDÉSEK AZ ÓKERESZTÉNY GONDOLKODÁSBAN

A múlt ismerete nélkül mind az egyes ember, mind pedig a társadalom gyökértelenül és sokszor értetlenül áll a jelennel és annak eseményeivel szemben. Ez magára a kereszténységre is érvényes, amely kétségtelenül sok erőt és ihletet meríthetne a jelenkor kihívásainak a felvállalására, amennyiben jobban és elmélyültebben ismerne saját történelmét, társadalmi beágyazódásait, valamint a hittételek és a hitrendszer kialakulásának és megfogalmazásának korhoz kötöttségét. Frenyó Zoltán műve ebben nyújt segítséget.

„A patrisztika fogalma és értelmezése” (7–29) című fejezet bevezeti az olvasót a könyv tárgykörébe és behatárolja a tárgyalt korszakot. Ezt követi „A patrisztika születése” (31–52), amelynek alapvető érdeme az ókereszténység és a zsidó vallás, illetve az antik kultúra összefüggéseinek a bemutatása. Ez elsősorban abban nyilvánul meg, hogy a kereszténység önmagát egyre inkább „igazi Izrael”-ként határozza meg és „igazi filozófia”-ként értelmezi. „Az alexandriai keresztény gondolkodás történetéből” (53–86) című fejezetben az olvasó elsősorban Órigenész személyével és tanítása válogatott gondolataival ismerkedhet meg (például az emberi akaratra, az Atyára, a dolgok előképére és a bukott angyalok megtérésére vonatkozóan). Tanácsos lett volna tágabb teret szentelni Órigenész krisztológiájának és antropológiájának (lásd például Somos Róbert: *Az alexandriai teológia*. Bp., 2001, 109–173); illetve külön fejezetben tárgyalni a 2. század krisztológiai irányzatait, főként a gnoszticizmus és Ireneosz teológiai jelentősége miatt. Ezt csak részben pótolja „A trinitológia problémái” (87–91) első része, hiszen „A krisztológia problémái” (93–109) már az Órigenész utáni korba vezetik el az olvasót. A könyv utolsó fejezete „Az ókeresztény antropológia problémái”-t tárgyalja. Ebben a fejezetben külön figyelmet lehetett volna szentelni a keresztény aszkézis kérdésének, mely szervesen összefügg az emberről alkotott felfogással.

A mű szerkezeti felépítésével kapcsolatos megjegyzéseken túlmenően azonban néhány részletkérdésre is szeretném felhívni még a figyelmet, amelynek pontosítása (korrigálása) segíthet egy következő kiadásban. Kétségtelen, hogy az egyházi vezetők tevékenységében a po-

litikai harc és a személyi versengés is szerepet játszott (24). Az apostoli atyák, de legfőképpen az apologéták, nem annyira le-, mint sokkal inkább át-, vagy helyesebben szólva újra-értékeltek az ószövetségi hagyományt — éspedig a húsvéti események fényében. Jusztinosz vértanú nem egyházatya, hanem apologéta (35). Markion „Lukács evangéliumából és Pál leveleiből [nem] új evangéliumot állított össze” (50), hanem elsőnek határozott meg egy olyan ókeresztény iratokból álló kánont, amely az általa kijavított és pálinak ítélt Lukács szerinti evangéliumot, valamint a szinten kijavított és hitelesen pálinak tartott leveleket (Gal, 1–2Kor, Róm, 1–2Tessz, Laod=Eí, Kol, Fil) tartalmazta. Az ezekhez a levelekhez írt markionita prologusok szerepelnek a Vulgata (a jeromos latin bibliafordítás) fennmaradt kéziratának döntő többségében. Keresztény iratgyűjteményt szervező és rendező tevékenységének köszönhetően Markion mérföldkőnek tekinthető az újszövetségi kánon kialakulásának a történetében.

A Zsidókhöz írt levelet ma már nem tekinti pálinak a tudományos kutatás (62–65). Egyéb-ként az irat műfaja szerint inkább beszéd (Zsid 13,22: „logos tês parakléseôs”), mintsem levél.

A felsorolt kritikus észrevételek nem csökkentik a könyv értékét, hiszen a szakmai párbeszéd, a véleménykülönbségek és a kérdések megvitatása a tudományos élet természetes velejárója. Frenyó Zoltán könyve örömdetesen tanúskodik arról az ókereszténység történelmére és irodalmára egyre jobban odafigyelő magyar szellemi megújodásról, amelynek egyik, minden biznnyal legkézzelfoghatóbb jele a néhány éve alakult Magyar Patrisztikai Társaság. (*Jel Kiadó*, Budapest, 2002)

JAKAB ATTILA

GÁRDONYI GÉZA: EVANGÉLIUMI ÁLMOK

A századforduló idején a magyar prózában is megfigyelhetők voltak a modern elbeszélésre való törekvés jelei. Az elkomorodó Mikszáth és az öregedő Jókai nyomán felnövő nemzedékre elsősorban a naturalizmus hatott. Feltáruztak az élet mély rétegei, az emberi nyomorúság és a belőle való kitörés korlátokat nem ismerő, szenvedélyes vágya. Megbomlott a lét egyensúlya, s kérdésessé váltak azok az életideálok, amelyek célra irányulónak mutatták az életet. A

hagyomány őrzői és a modernnek szenvedélyes küzdelmét irodalmon kívüli tényezők, világnézet-i szempontok is befolyásolták. A hagyománytisztelők meglehetősen gyér példára hivatkoztak, hiszen Andor József, Domonkos István vagy Kincs István lekerekített elbeszélései nem tartoztak az első vonalba, ráadásul az elfogulatlan értékelő tevékenységet megnehezítette a katolikus irodalom fogalmának tisztázatlan volta is. Ebben a helyzetben növekedett meg Gárdonyi műveinek becse az egyik oldalon — az Életben mindegyik akkoriban írt regényéről méltányló bírálatokat olvashatunk, Sík Sándor még a húszas évek végén is nagy elismeréssel elemezte pályáját —, s lett a meghaladottnak mondott, megújulásra képtelen író példája a másikon. Részben ennek a lekezelő vélekedésnek lett a következménye, hogy az „ifjúsági író” címkéjét ragasztották rá.

Alkotó művészetének egyik kevésbé ismert tartományát ismerhetjük meg az *Evangeliumi álmok* című elbeszélés- és legendagyűjteményéből, amelyet Kindelmann Győző szerkesztett, s látót el kítűnő utószóval. (Hogy mennyire tisztázatlanok voltak az irodalom és az erkölcs kapcsolatai, jól mutatja, hogy az író pap barátja elszörnyedt, amikor az egyik legendát megmutatta neki, s lebeszélte azok kiadásáról. Mai szemmel már semmi kivetnivalót nem találunk bennük, inkább megejteneink kedvességükkel.)

Mi az, amit ma is Gárdonyi nem fakuló értékének tekintünk? Mindenekelőtt azt a törekvést, hogy a jóság és a szeretet írója volt. Sík Sándor figyelmeztet arra, hogy a rajongva fogadott modern regények hősei majdnem mindig sebzett, deformált lelkűek, mintha ez volna a világ rendje. Gárdonyinál nincs így, s ez is lehet a magyarázata, hogy kivetették az irodalmi kánonból, noha az általa ideálisnak mutatott emberi magatartásformák nagyon is hiányoznak manapság.

Feltétlenül említést érdemel az író stílusa. Józsi elöadasmódja annak bizonyítéka, hogy a hétköznapi nyelv is irodalmivá nemesedhet, ha használói hitelesek. Néha-néha archaizál, de ezzel inkább azt érzékelteti, hogy az általa megformált legendák akár népmesék is lehetnének, és századról századra hagyományozódnak, mint a néplélek és a népi gondolkodásmód hitelt való átjártságának bizonyítékai.

Gárdonyi hitével, kereszténységével sokszor foglalkoztak méltatói. Szigorú értelemben véve kereső ember volt. Lelkének bizonyosság utáni vágyát úgy elégítette ki, hogy különféle irányokba tájékozódott. Ám mindeközben hívó maradt, s ezek a legendák és elbeszélések is azt bizonyítják, hogy egy magasabb rendező akarat létezését tételezte, s ezeket a történeteket helyezte elébe

írói ajándékaiként. Csak remélni lehet, hogy sokan forgatják majd ezt a szép tanulságos könyvet. (*Szent István Társulat, Budapest, 2002*)

RÓNAY LÁSZLÓ

EGY CSALÁDREGÉNY FOLYTATÁSA Schein Gábor: *Mordecháj* könyve

Van Nemes Nagy Ágnesnek egy költeménye, a *Ház a hegyoldalon*, melyben egy vezető egy látogatót kalauzol végig, már nem is a négy fal között, inkább helyek és események labirintusában. Ha én most Schein Gábor kisregényét ilyen háznak nevezném, meglehet, különös érzékenységről és kritikusi éleslátásról tennem bizonyosságot, de olyan tehetségről semmiképpen, mely szokatlan és látványos metaforák alkotásában leli örömét. Ház tehát, nem „épület”. Nem „építmény”. Izgalmas dolog egy szöveget, mely időszzerű és alakuló, végre nem strukturának, mégis térnek: szobákkal, falakkal telítettnek felfogni.

Bár vezetőnk van, térképünk nincs arról, ami éppen e „nincs” által válik behatárolhatatlanná. Vezetőnk nem mindentudó elbeszélő, inkább szövegen belüli kísérő. Kísérőnk azonban nem egyszerűen vezet, hanem az utunkba kerülő bútorok, faliképek, kárpitok élénk bemutatásával együtt — s jelenlétét éppen ezáltal tudatosítva — olykor fel is hívja a figyelmet arra, hogy kalauzol bennünket. „Bennünket azonban nincs, aki történetünk útvesztőjében vezethetne” — mondja. Munkájáról másutt is árulkodik: „És e képpel szemközt, utunkon megpihenve, talán mégis el kellene bocsátanunk, akit kísérről válaszottunk.” Csak egy vezető beszélhet így, az, aki mindjárt a szöveg elején kijelenti, hogy „történetünk egy fából készült, néma tárgyval kezdődik, és el sem mozdul tőle”.

Ez a néma tárgy pedig egy asztal. Úgy is fogalmazhatnánk, hogy történetünk egy beszédes szituációval kezdődik, és el sem mozdul tőle. Ennél az asztalnál a gyermek P.-t Eszter könyvének Blumenfeld Lipót, a hajdani bácsalmási rabbi által készített fordítása segítségével nagyanyja, az „öregasszony” írni-olvasni tanítja. A tanulás során mintha a gyermek és a könyv is a tudós fordító nyomdokaiba lépne: ahogy a szöveg több helyen is felhívja a figyelmet, hogy a rabbi úgy adta tovább az Eszter-könyvet, hogy fordításával mintegy újraolvasva-átírta, hasonlóképpen P. foglalatosságában is, azzal, hogy amit kibetűz, azt papírra is veti, egybeesik írás és olvasás — mint ahogy Schein könyvében is, mely Eszter és Mordecháj történetét háromnégy bekezdésenként, P. családja és Blumenfeld L. „sokidejű” történeteivel párhuzamosan be-